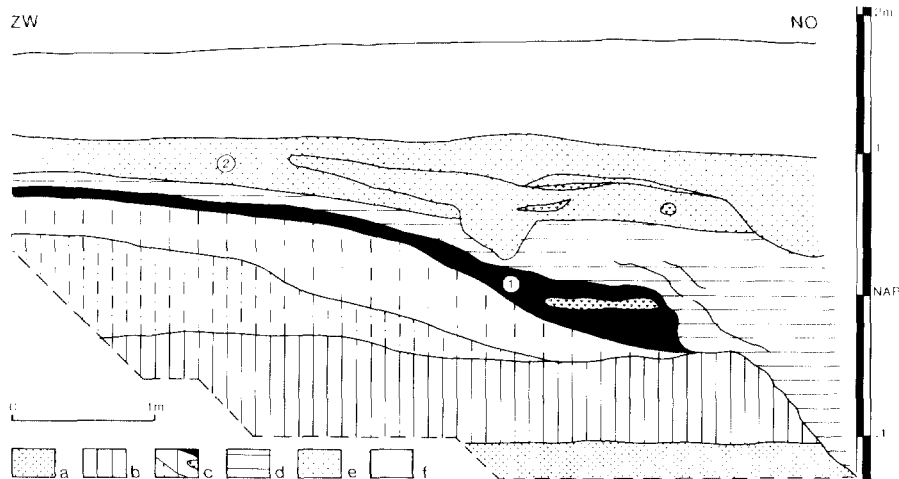
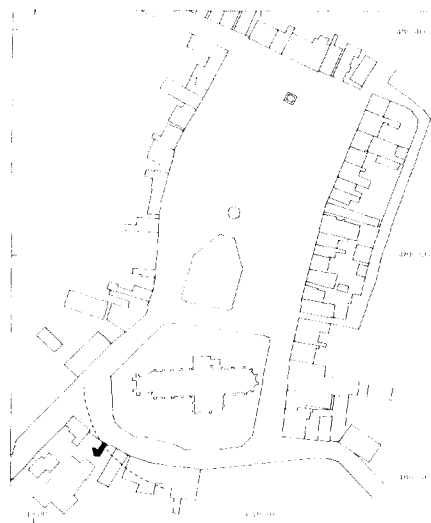

Archeologisch Onderzoek Zeeland

R.M. van Heeringen,
R.O.B. Amersfoort

Nisse

Op 28 juni 1989 werd door de gemeente Borsele in de persoon van hoofd afdeling voorlichting, J. de Ruiter, de gelegenheid geboden voor een kleinschalig noodonderzoek aan de zuidzijde van het Dorpsplein te Nisse (afb. 1). Assistentie verleenden B. Oele (provincie Zeeland) en L. Goldschmitz-Wielinga (AWN afd. Zeeland). De proefsleuf aan het Dorpsplein 28 leverde het volgende resultaat op (afb. 2). Op het subboreale veen met de daarover in de vroege middeleeuwen afgezette laagde zavel bevond zich een kunstmatige ophoging van ca. 1 meter. Het humeuze bewoningsniveau op de top van dit terpje bevatte mosselschelpen, botfragmenten, leembrokken en enig aardewerk.¹ De datering zou, met een slag om de arm, tweede helft 12de eeuw kunnen luiden. Het terpje is in het noordoosten vergraven door een in het veen snijdende gracht. De gracht is dichtgegooid met vrij schone klei (met mosselschelpen) en wordt afgedekt door een pakket humeuze lagen met veel leembrokken. Een achter het profiel aangelegd vlak van ca 3 x 3 m leverde naast aardewerk een aantal paalkuilen op. De ceramiek uit dit niveau (afb. 3) kan niet veel jonger worden gedateerd dan eerste kwart 13de eeuw.²

Afb. 2. Profiel van de proefsleuf te Nisse. Legenda: a) veen; b) gelaagde zeeafzetting (Duinkerke II); c) door menshand opgebrachte zandige klei en klei met bewoningniveau (insluitels van verbrande leem); d) vrij schone klei; e) humeuze ophogingslagen met leembrokken; f) cultumgrond.

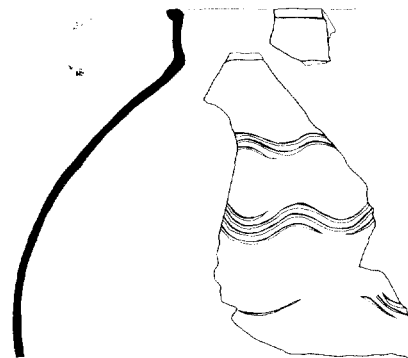
Interpretatie

In de tweede helft van de 12de eeuw werd op de onbedijkte kwelder een terpje opgeworpen. Omstreeks 1200 werd een gracht gegraven. Bijna zeker hebben we hier te maken met de gracht om de vóór 1196 gestichte kerk.³ In de typologie van de Zeeuwse landelijke nederzettingen gelden de ringdorpen als de oudste, hetgeen voor Nisse nu langs archeologische weg wordt bevestigd.⁴ Een fraai nog bestaand voorbeeld is bijvoorbeeld Dreischor op Schouwen Duiveland. Ook op luchtfoto's van het verdronken dorp Nieuwlande in de Oosterschelde is de kerkgracht duidelijk te zien.

Blijkbaar kwam het dorp snel tot bloei door de aanleg van de ringdijk die de landtong bij de oude kern van Zuid-Beveland trok, want enkele tientallen jaren later werd de gracht gedempt en het terrein rond de kerk opgehoogd en bebouwd. Of deze ophoging beperkt bleef tot de 'rienk' rond de kerk of dat tegelijkertijd ook het qua grootte wat 'buitennissige' dorpsplein werd aangelegd, valt aan de hand van deze opgraving uiteraard niet vast te stellen. Feit is wel dat de benaming voor de dorpskom van Nisse al in 1326 van ring in plein is veranderd.⁵ Een ander interessant onderzoeksthema, waarop hier helaas door ruimtegebrek niet kan worden ingegaan, is de relatie tot de 80 meter zuidelijk van de opgravingsput gelegen vliedberg en het latere stenen huis of kasteel.⁶

Afb. 1. Kadastraal plan van het dorp Nisse met in het zuidwesten in zwart de proefput. Met een onderbroken lijn is het hypothetische verloop van de buitenzijde van de kerkgracht van omstreeks 1200 aangegeven.

Afb. 3. Randfragmenten van waarschijnlijk een tuitpot van grijs aardewerk versierd met golflijnen. Schaal 1:4.

- 1 Het aardewerk uit het niveau van afb. 2c nr. 1 bestaat uit wandfragmenten van de volgende typen: pingsdorp 4 x; Pafraath 9 x; hard gebakken grijs 8 x en vroeg bruin/rood 5 x.
- 2 Het aardewerk uit het niveau afb. 2e nr. 2 bestaat, naast het randfragment van wsch. een tuitpot van grijs fijnzandig aardewerk (afb. 3), uit: Pafraathachtig 1 x; hard gebakken grijs 1 x; Andenne 1 x en vroeg rood 1 x.
- 3 C. Dekker, *Zuid-Beveland. De historische geografie en de instellingen van een Zeeuws eiland in de middeleeuwen*, Assen 1971 (spec. 36-38; 348-52).
- 4 Zie voor inleidingen over de Zeeuwse dorpen b.v.: Hooft, P. J. 't, *Dorpen in Zeeland*, Amsterdam 1944 (Heemschutserie deel 38); *Eycyclopedie van Zeeland II*, Middelburg 1982, 373-377.
- 5 Klerk, A.P., De benaming van de dorpskom op de Zeeuwse eilanden en Goeree-Overflakkee, *Naamkunde* 19, 1987, 155-176. Zie ook over Nisse: J. de Ruiter, *De geschiedenis van Nisse*, Heinkenszand 1987 (brochure gemeente Borsele).
- 6 Zie b.v. ook de resultaten van het archeologische onderzoek in de kerk van Wemeldinge elders in dit bulletin.

Wemeldinge-Ned. Herv. kerk

In goed overleg met de restauratie-architect, J.F. Hondius (Aalsmeer), het bureau voor bouwhistorisch onderzoek Kamphuis en Hermans (Delft), de kerkvoogdij, uitvoerder en aannemer werd een beperkt archeologisch onderzoek uitgevoerd in het kader van de restauratie van de Ned. Herv. kerk van Wemeldinge. Daartoe werd over de gehele lengte van het schip van 20 tot 21 juni 1988 een smalle put gegraven tot in de ongeroerde grond. Op 30 januari 1989 kon tot op beperkte diepte in het koor worden gekeken. Op grond van uit de profielen gewonnen informatie kan de archeologische geschiedenis van het terreingedeelte onder het schip van de kerk van Wemeldinge als volgt worden gereconstrueerd. Na een periode van menselijke activiteit, die globaal te dateren is in de 11de-12de eeuw, op het niveau van het toenmalige maaiveld, werd het terrein opgehoogd met zavel, klei en plaggen. In een tweede fase werd in deze terpachtige ophoging een steil talud aangelegd met een daarbij behorende gracht. Gezien het gevonden aardewerk moet dit in de 11de-12de, hooguit in eerste helft van de 13de eeuw hebben plaatsgevonden. Met vrij grote zekerheid

gaat het hier om een tweeperiode vliedberg. De diameter van de hoge berg zal zo'n 30 meter hebben bedragen.

In een latere fase is de hoge berg geslecht waarna het aldus ontstane hooggelegen oppervlak in gebruik is genomen als begraafplaats. Dit grafveld strekte zich uit tot over de voormalige gracht. Aangezien de torenfundering deze begraafplaats doorsnijdt, dateert het kerkhof van voor de aanleg van de toren (ca. 1350). Zoals is gebleken uit het bouwhistorisch onderzoek vormt de toren de oudste steenbouw ter plaatse. Tot zover zijn de bevindingen van het archeologische onderzoek in overeenstemming met de conclusies van het eerdere historische onderzoek van Dekker.¹ Dekker veronderstelde reeds de aanwezigheid van een vliedberg onder de kerk. Ook de hoge ouderdom van de begraafplaats wekt geen verbazing daar de kerk van Wemeldinge een van de oudste van Zuid-Beveland is.

Het door het archeologische en bouwhistorische onderzoek opgeworpen probleem is nu wel waar zich de bij de begraafplaats behorende oude kerk bevindt. Dat deze oude kerk aanvankelijk van hout is geweest en dat in een smalle profielsleuf deze moeilijk kan worden aangetoond hoeft geen betoog. Maar dat echter geen enkel spoor van een steenbouw fase ouder dan de huidige toren is aangetroffen, is merk-

waardig. De conclusie moet dan ook luiden dat de oudste kerk van Wemeldinge waarschijnlijk op een andere plaats heeft gestaan.²

Kleinschalig archeologisch onderzoek in Zeeuwse dorpskernen zal hopelijk op termijn leiden tot een beter begrip over het ontstaan van deze landelijke nederzettingen in relatie tot de stichting van de kerk, het opwerpen van vliedbergen en de bouw van het 'kasteel'.³

1 C. Dekker, *Zuid-Beveland. De historische geografie en de instellingen van een Zeeuws eiland in de middel-eeuwen*, Assen, 1971.

2 Een uitvoeriger beschrijving van het onderzoek is te vinden in: R.M. van Heeringen, Kort verslag van het archeologische onderzoek i.v.m. de restauratie van de Ned. Herv. Kerk te Wemeldinge, in: D.B.M. Hermans en J. Kamphuis, *De Ned. Herv. Kerk te Wemeldinge in bouwhistorisch perspectief*, Delft 1989. De geschiedenis van de kerk zelf wordt uitvoerig behandeld door: G.J. Lepoeter, *Kerk in perspectief. Verleden en heden van de Sint-Maartenskerk te Wemeldinge* (Uitgave Kerkvoogdij Ned. Herv. Kerk Wemeldinge 1989).

3 Zie b.v. de recentie van het boek van Lepoeter door B. Oele in *Nehalennia* afl. 74, zomer 1989, 16-7; Hermans en Kamphuis 1989, p. 3 en b.v. het recente artikel van de hand van P.A. Henderikx, De stichting van de kapel van Hogelande in 1189, *Walacria, een kroniek van Walcheren* 2, 1989, 7-23.

